

ÁMK – Ki kicsoda?

Egy innováció eseményei és szereplői (1966–2006)

Érdeklődéssel és várakozással vettem kezembe a vidám, színes címlapfotóval készült, Jeney Lajos főszerkesztésében megjelent ÁMK – Ki kicsoda? című kötetet, melynek alcíme is sokat ígér: Egy innováció eseményei és szereplői (1966–2006). A bevezető szavak sora nem közhely: tényleg érdekelt a téma, hiszen a könyv olvasása közben kiderült, hogy – bár ez annak idején nem tudatosult – én is alapító ÁMK-igazgató voltam annak idején, pontosabban 1981-től 1988-ig Madocsán.

A kötetindító cikk Jeney Lajos építész-kutató tollából a magyarországi ÁMK-k „hőstörténetét” eleveníti fel az olvasók számára – a kezdő 9000 USA-dollártól napjaink pénztelenségéig. A történet bevezető szakasza számomra nagy csalódást is jelentett: mindvégig abban a biztos tudatban voltam, hogy mint minden izgalmas újítás, az ÁMK is a magyar elme szüleménye, de a szöveget figyelmesen olvasva megtudhatjuk, hogy csak egy minta átvételét jelentette az építészeti integrált külföldi közintézmények példájára, felhasználandó az UNESCO iskolaépítési ösztöndíját. A megpályázott és megnyert építési tanulmányutak után következett a nehezebb feladat a résztvevők – Jeney Lajos, Kiss István és Szrogh György – számára: rábírní a Művelődésügyi Minisztériumot, hogy küldjenek szakértőket a kutatócsoportba és az ajánlások alapján épüljenek össze a nevelési, képzési, művelődési központok mind a tanuló ifjúság, mind a felnőtt lakosság közösségi művelődési igényeinek kiszolgálására. A kutatócsoport által megjelentetett 4 kötet képezi az ÁMK-k östörténetét, és a zárókötet megjelenésével útjára indítottak egy olyan intézménytípust, amely magában hordozta egy városrész vagy település, településcsoport hatékony szellemi központja létrejöttének lehetőségét. A cikkíró a továbbiakban kitér a létrejött 308 intézmény vizsgálatának eredményére, amely 1987. január 1. és 1989. december 31. között zajlott, és kiterjedt a kutatás, fejlesztés, szabályozás, döntéshozatal, programalkotás, telepítés,

rendeltetés, szerkezet, berendezés, üzemeltetés, fenntartás körülményeire. Ez elsősorban építési szempontokat jelent, amelyek találkoznak a közösségi igénnyel is: a megépített létesítmények többcélú használata során ne legyenek működési, üzemeltetési zavarok a fűtő- vagy szellőző-, az akusztikai, hangosítási berendezések hibája miatt, a közönségforgalmi terek megfelelő kialakítása segítse a balesetvédelmi és tűzvédelmi előírások betartását, a használóknak biztosítson komfortérzetet. Az összefoglalás napjainkig aktualizálja az építetett feladatait a tervezéstől a kivitelezésig.

A következő értékelő, Szabó Irma az első ÁMK-k szerveződésétől, a történelmi „húszak” létrejöttétől tekinti át az integrált működés lehetőségeit, mutatóit, a feladatellátás hatékonyságát és az intézmény fejlettségét: ezen intézmények szakmai innovációjával indult az ÁMK-mozgalom, megfogalmazva a továbblépés szakmai összetevőit. A rövid bemutatásból megismerhetjük a „húszak” kísérleti körülményeit és az egyes intézmények által vállalt kutatás területeit: adatbázis létrehozása, a zene és néptánc szerepének feltárása a gyermeknevelésben, a közéleti aktivitás erősítését szolgáló szabadidős kulturális tevékenységek tervezete, az önkormányzó-képesség demokratikus fejlesztése, a szabadidős tevékenység integrálását biztosító funkcióadekvát szervezet kialakítása, korszerű médiumok használata a művelődésben, a korszerű iskola megvalósításának lehetőségei az integráció keretei között, és még sorolhatnánk. Az elemzés a

feladatellátás és az intézményfejlettség fokát hét terület jellemzésével mutatja be: a köznevelési intézményhálózat szervezeti problémáiból kiindulva foglalkozik a permanens művelődés-nevelés, a tanóra és a tanórán kívüli tevékenységek egymásra épülésével, az iskola társadalmasításával, a tanulóközösség-gyermekközösség fejlődésének gazdagabb lehetőségeivel, az intézményvezetés szakmai és társadalmi kompetenciáival, melyek a művelődési stratégia megújításának fontos elemei lehetnének. Megállapítja, hogy a jogszabályi háttér sohasem kedvezett az új módon szerveződő intézmények integrált működésének: nincs speciális szakképesítést adó tanár- és népművelő-képzés, hiányzik az önálló kulcsszámú munkakör. Az összegzés optimista kicsengése bátorítást ad a további munkához, hiszen a ma is működő – s minden viszontagságot túlélő – intézmények példája azt mutatja, hogy meg lehet teremteni az organikus innováció és a központi fejlesztési elképzelések egymást támogató folyamatát, és minden gátló körülmény ellenére érdemes ezt a munkát folytatni.

A következő fejezet is történelmi vizsgálatként. Trencsényi László az ÁMK-k irányítási-ellenőrzési hátterével és a működés humán feltételeivel foglalkozik *Útkeresés és tapasztalatcsere* (a IV. konferenciakötet címe) áttekintő munkájában, melynek alcíme pontosan fedi az 1980-as évek politikai-kormányzati bizonytalanságát az újfajta intézményekkel kapcsolat-

ban: *Reformok igájában-ingájában*. A cikkíró tudatában van annak, hogy a történeket nevesíteni kell, és a cselekvő résztvevő pontosságával rendezi idő, hely, személyek, események szerint az ÁMK-k mozgalmát. Leírásából kirajzolódik a kezdő lépések után következő időszak: „Az innovációs szekértáborra” rendeződés, a legitimáció, majd a továbbmozgás-fejlődés korszaka. Megörökítésre kerülnek a fontosabb események az irányításban és a

valós színtereken – a teljesség igénye nélkül: a Népművelési Intézet és Vaiko Éva megszervezi a képzési összefüggéseket; megjelennek a módszertani füzetek; az OPI külföldi tapasztalatcseréket kezdeményez; Szeged és Eger képzési lehetőséget és szaktáborbiztosít az érdeklődőknek; megalakul az OPI által védnökölt szakmai testület, mely támogatja a különböző innovatív kísérleteket a többfunkciójú intézményekben. A Népművelők Egyesületén belül megalakul az ÁMK-szekció, és megszervezik az országos konferenciákat. Az elméleti eszmecsereikkel párhuzamosan elkezdődnek az empirikus kutatások is, immár minisztériumi kezdeményezésre, 15 intézményben. Ez a tény jelentette a szabad váltót az ÁMK-k működésében. Végül létrejön az ÁMK-k Országos Egyesülete és e szerveződéshez kapcsolódva Csiba Gyula kezdeményezésére az évenkénti Bajai ősze elnevezésű országos rendezvény. Az egyesület felépítésének és a tisztségviselőknek a felsorolásával fejeződik be az ÁMK-k egyesületté vá-

Először akkor villant be emlékezetembe egy kép, amikor a művelődési központok építészeti megoldásairól olvastam, és eszembe jutott a paksi járás ÁMK-s igazgatóinak a keceli intézménybe szervezett tapasztalatcseréje a '80-as években. Akkor az az épület számunkra mint építészeti és funkcionális unikum – volt, maga a csoda: elrendezésével, a terek harmonikus hasznosságával, az átalakíthatóság lehetőségével funkcióváltáskor, a svéd (vagy holland?) formatervezett bútorokkal, a színek és a külső-belső térsztétikájával lenyűgöző hatást keltett. Egyszerre volt lelkesítő és elcsüggesztő számunkra.

lásáig tartó periódus nem fővárosi székelyű története.

Hortobágyiné Török Rita összefoglalója az egyesületi munkáról már napjaink történetét jegyzi. Minden nehézség ellenére talpon maradtak – mintegy háromszázan – a helyi igényeket helyesen felmérő és ahhoz alkalmazkodó, a népesség tanulási, közművelődési, társasélet-igényeit kiszolgáló intézmények, s munkájuk azt bizonyítja, hogy képesek nyitott, európai színvonalú, tartós közösségek létrehozására.

Tarcsa Zoltán írása a kronologikus témafűzés utolsó láncszeme. *Gondolatok az általános művelődési központok jövőjéről* című eszmefuttatásában képzeletbeli játékra hív: az anyagi erőforrás-követelmények és a személyi erőforrás-követelmények koordináta-rendszerében kell lépegetnünk, hogy fogalmat alkothassunk e két tényező függvényében a lehetséges jövőkép modelljéről. (1) Optimista befejezésként felvázolja a jövő általános művelődési központjait mint a professzionális pedagógia új műhelyeit – az eddigi tevékenységet kiegészítve felnőttképzési centrummal, kistérségi pedagógiai szolgáltatással, e-ponttal. Legyen igaza, hogy a magánberuházók „tudás-plazák” létrehozásán fáradoznak majd, s ez újabb távlatokat jelenthet a többfunkciós intézmények történetében.

A kiadvány oldalszámának több mint felét az ÁMK Ki kicsoda? névsor adja. Sok ismerős tanárnév és konferenciák, továbbképzések előadóinak neve fedezhető fel az intézményekben dolgozók nevével együtt az általános művelődési központok hősorától napjainkig. Köszönet a szerkesztőknek, hogy összegyűjtötték a neveket az utókor számára a „közkatonaiktól a tábornokig”.

Külön értéket jelenthet az olvasóknak egy-egy cikk után a témakör gazdag irodalomjegyzéke. Ez nemcsak a tájékozódást könnyíti meg, hanem ösztönzést is adhat a további kutatáshoz.

A leírtakkal kapcsolatban többször is úgy éreztem, hogy egy furcsa időutazás részesese vagyok.

Először akkor villant be emlékezetembe egy kép, amikor a művelődési központok

építészeti megoldásairól olvastam, és eszembe jutott a paksi járás ÁMK-s igazgatóinak a keceli intézménybe szervezett tapasztalatcsereje a '80-as években. Akkor az az épület számunkra mint építészeti és funkcionális unikum – volt, maga a csoda: elrendezésével, a terek harmonikus hasznosságával, az átalakíthatóság lehetőségével funkcióváltáskor, a svéd (vagy holland?) formatervezett bútorokkal, a színek és a külső-belső tér esztétikájával lenyűgöző hatást keltett. Egyszerre volt lelkesítő és elcsüggesztő számunkra.

Honnan érkeztünk mi?

Valamennyien az (akkor még) paksi járáshoz tartozó településeket képviseltük: Kartai István Dunaszentgyörgyről, Iker Sándor Györkönyből, Viola László Németkéről, Renkecz József Sárszentlőrincről, jómagam Madocsáról érkeztünk. A mi intézményeink 2000–3000 fős településeken voltak, s ma már gyanítom, hogy létrejöttüket nem az önzetlen szellemi erőfőrtés, sokkal inkább a bürokratikus innováció motiválta takarékosabb pénzügyi gazdálkodás érdekében: külön óvoda, külön iskola, külön művelődési ház, külön sportudvar vagy csak focipálya – a község nagyságától és a templom helyétől függően egymáshoz közel vagy távol. Ehhez társult még például Dunaszentgyörgyön egy kollégium, hátrányos helyzetű volt tanulóknak (egy amolyan minta-cigánykollégium), esetleg művelődési ház – hét közben tornateremként –, sportudvarral, hét végén a lakodalmas ház szerepével, mint például Madocsán, és természetesen könyvtár, vagy a művelődési házban, vagy külön, esetleg az iskolában, legtöbbször tiszteletdíjas pedagógus-könyvtárossal.

Valamennyiünknek ilyen helyi adottságokkal kellett megoldani az oktatási-nevelési-közművelődési és sportfeladatokat, kidolgozni az úgynevezett helyi nevelési rendszert. Szép feladat, nagy kihívás volt.

Madocsán ez éppen arra az időszakra esett, amikor már túl voltunk az óvoda, majd a felső tagozatos régi iskola felújításán-bővítésén, illetve meg kellett oldani a művelődési ház, községi könyvtár, lakodalmas ház kialakítását, elhelyezését, mégpedig az öregek otthona iránti igény jelentke-

zésével egyidőben. A községi tanács energikus elnöke, dr. Simon János koncepciója volt ez a fajta községi fejlesztési trend – a támogatás nagyobb részét mindig az éppen felújítás alatt álló intézmény kapta, így három ciklus alatt rendbe lehetett hozni a község intézményeit. 1981. augusztus 1-én a községi tanács elfogadta az általános iskola, óvoda és a (rég) művelődési ház szervezeti összevonását. Utólag rendszerezve az ismereteimet: nálunk az ÁMK létrejötté első nekifutásra az új művelődési ház építéséért történt, hogy a régit teljesen a községi lakodalmak, illetve sportfoglalkozások megtartására használhassuk. Nem lett olyan, mint a keceli, de a mozival való egybeépítettség lehetőséget adott egy nagy színpad kialakítására (Madocsa a Földesi János vezette hagyományörző néptánc-együtteséről volt híres a megyében), mögötte a kiszolgáló helyiségeken kívül épült egy nagy közösségi kiállítóterem és ehhez kapcsolódott egy igazi könyvtár, elkülöníthető olvasóval, később fonotékával. Csak a fiatalabb olvasók kedvéért jegyzem meg, hogy ebben az időben még működött a szocialistabrigád-mozgalom; ez helyettesítette akkor a mai szponzorokat. Brigádmunkában készült például az iskola, óvoda évenkénti meszelése, a javíttatások, a leendő művelődési ház esetében a régi falak bontása, tereprendezés, cseréphordás, takarítás, meszelés stb. – az iskolavezetés és a pedagógusok pedig megszervezték ezeket a munkákat, munkaköri feladataikon kívül. Ez a közösségi munka teljesen természetes volt, a településen élők így segítették saját falujuk gyarapodását, a helyi termelősövetkezet pedig így tudott segíteni. (A művelődési ház avatása után ilyen szisztémában készült a napközi felújítása, bővítése is.) A téglajegyek korszakát nem is mesélem!

1983. augusztus 20-án került átadásra az új művelődési ház 90 m² könyvtárral, nagyszínpaddal (mozi), öltözőkkel, klubhelyiséggel, és így bármilyen közösségi igény kielégítésére alkalmassá vált. 1983. szeptember 1-től órakedvezményes könyvtáros beállításával sikerült eleget tenni a gyermek és felnőtt olvasók elvárásainak. A pályaválasztási munka hatéko-

nyabbá tételét szolgálták a könyvtárban tartott délelőtti fakultációs órák, illetve klubnapközi indításával újrászerveződtek a napközi csoportok. Most is szívesen emlékszem vissza a fakultációs órák keretében gyűjtött madoccai lakodalmas szokások pályázati sikerére vagy a „régizak pályázat” fotó- és meseanyagára, az Iskolarádió és a *Morzszak* iskolaújság működésére, a táncsoport aranydiplomájára, a kiskörzeti, alsó tagozatos kulturális bemutatókra – mindez a gyerekek és a felnőtt lakosság egymást segítő munkájának eredményeként. Sokat tanultunk szervezésben, rendezésben a paksi Munkás Művelődési Központ vezetőjétől, Bordás Istvántól, aki különösen népi táncgyűttesünket, szavalóinkat, rajzosainkat menedzselte már egy nagyobb közönség előtt. Ami kimaradt, de sikeres lehetett volna: a modern felnőtt-népfőiskola indítása és az arra építhető gazda-, gazdasszony-képző. De ekkorra már a község vezetését más kötötte le, a megígért támogatás papíron maradt. 1989-ben a helyi képviselőtestület döntésével megszűnt az ÁMK – a továbbiakban a művelődési ház az önkormányzat intézményeként működött egy másfajta értékrendnek és használatnak megfelelően.

Ezzel számomra is véget ért egy munkában, intellektuális és emberi kihívásokban bővelkedő ÁMK-s korszak. Erre nemcsak én, hanem egykori tanítványaim is szívesen gondoltak vissza egyik találkozómon, valahogy így: „Tetszik emlékezni, amikor a könyvtárban keresztretjvényt fejtettünk és...” „Nekem az jut eszembe, amikor riportot gyűjtöttünk a házaknál, és a...”

Szerencsére ezeket a történeteket nemcsak az emlékezet őrzi.

Jeney Lajos (2007, főszerk.): *ÁMK – Ki kicsoda?* Általános Művelődési Központok Országos Egyesülete, Budapest.

Jegyzet

(1) Az írás első változata az Iskolakultúra 2008/1–2. számában jelent meg.

Áment Erzsébet

ELTE, Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar